

Експликация и импликация на именните фрази при превод: методология на изследването

Амелия Марева

0. Увод. Основната цел на настоящата студия е да представи по-важните моменти в замисъла и реализацията на корпусния дизайн за изследване на лексикалната експликация и импликация при превод. Във фокуса на вниманието е разработването на методология за изграждане на двупосочен корпус от преводни съответствия на именни фрази, ексцерпирани от български и английски художествени текстове, като стремежът е специфичните методи да бъдат вписани в съвременния контекст на прилагането на изследователски подходи в областта на транслатологията.

Представената тук разработка е част от дисертационен проект, центриран върху ролята на експликацията и импликацията за разкриване на отличителните характеристики на превода като продукт и процес. Най-напред се дискутира създаването на пилотен корпус, който очертава общата картина на изследваните явления. По-нататък в съответствие с изследователските задачи се проследява изграждането на два вида двупосочен корпус – основен и контролен, и се изброяват по-важните им количествени и качествени характеристики. Отделя се специално внимание и на методологията на събирателската дейност, на критериите и процедурите за идентифицирането и систематизирането на емпиричните данни. В заключение се посочват някои нови решения и насоки при прилагането на методологическите подходи към изследваната проблематика.

1. Пилотен корпус. Построяването на корпуса следва последователността, препоръчана от Байбър (1993: 243). Първенстваща е ролята на теоретичния анализ, който зададе параметрите на научния дискурс и определи експликацията и импликацията като основен предмет на изследването. Най-напред беше изграден пилотен корпус, чрез който се извърши първата систематизация на лексикалната база данни. Първоначално анализът се съсредоточи върху описанието и класификацията на преводните съответствия на именни и глаголни фрази, извлечени от три съвременни български разказа и техните преводи на английски език. За да бъде подходът максимално диференциран, бяха разгледани автори и преводачи с различен стил в произведения с разнородна поджанрова и тематична насоченост: „Между шест и

седем” (семејно-битова драма) от Богомил Райнов, преводачи Теодора Атанасова и Н. Желязкова; „Дервишово семе” (историко-регионална драма) от Николай Хайтов, преводач Майкъл Холман и „Меко казано” (приказка за деца и възрастни) от Валери Петров, преводачи Григор Павлов и Веселин Измирлиев.

Още първите стъпки при изграждането на корпуса разкриха, че експликационни-импликационните преобразувания са явления с голяма емпирична плътност. От трите оригинални текстове с дължина от общо около 70 страници¹ бяха ексцерпирани **826 примера на експликация и 103 примера на импликация** на лексикални значения на именни и глаголни фрази, или общо **929 лексикални трансформации** (вж. Графика 1). Високочестотният характер на експликацията и импликацията обуслови необходимостта да се изследва по-задълбочено съотношението между стратегиите на декомпресия – поливербално разгръщане в езика-цел (ЕЦ) на отделни значения на дадена дума в езика-източник (ЕИ), и компресия – моновербално предаване в ЕЦ на значенията на няколко думи в ЕИ, като се посочи при кои случаи обемът на преводния текст се увеличава най-значително.

Оказа се, че примерите са твърде разнородни както по своите формално-структурни характеристики, така и по отношение на факторите, които обуславят избора на един или друг преводен еквивалент. Поради тясното преплитане на лексикалните и граматичните значения бяха регистрирани голям брой гранични случаи, които невинаги се поддаваха на „чисто” лексикална интерпретация. Картината се усложнява и от факта, че наред с референциалното значение, опитният преводач се стреми да предаде и редица прагматични нюанси, изхождайки от по-общи социолингвистични и литературоведски съображения. Ето защо често е трудно еднозначно да се установи кой от тези критерии е изиграл решаваща роля за добавянето или изпускането на дадена дума или словосъчетание. Предложената по-долу класификация представлява опит да се прокарат известни граници между изследваните явления – най-напред между процесите на експликация и импликация, а след това между техните проявления в рамките на именните и глаголните фрази.

---

¹ Поради специфичните особености на превода на поезия, корпусът не включва анализ на примери от стихотворенията в „Меко казано” от В. Петров.

1.1. Експликация на лексикални значения

Като една от основните форми на организация на текста, експликацията е сравнително добре проучена в теорията на превода (за систематизация на различните подходи вж. напр. Клауди 2008, Марева 2009). Методологията на настоящето изследване се базира основно на теоретични постановки, залегнали в семиотичните модели на Алексиева (2010) и Клауди (2012), които разглеждат експликацията като проява на междуезикова асиметрия на лингвистичните знаци. Известно е, че в различните езици семантичните компоненти имат различна степен на формална изразеност. Вероятно при аналитичното разглеждане на значението се преминава към междуезикова трансформация в един по-ранен етап, при който диференциалните признаци в рамките на една лексема в ЕИ се изолират в отделни думи в ЕЦ. По този начин перифрастичното разгръщане на семемите при превод може да се интерпретира като вид лексикален анализъм, т.е. значението на една лексема в ЕИ се изравява поливербално в ЕЦ (Данчев 1992). Полезно за конкретния анализ е предложеното от Старикова (1974) разграничение между комплектни и некомплектни изречения, като предмет на настоящето изследване са само семантично сложните, но граматически пълни структури, т.е. неелиптичните комплектни изречения в ЕИ и техният аналитичен превод в ЕЦ.

1.1.2. Експликация на именни фрази

Регистрирани са **384 примера или 46,48%** от всички случаи на декомпресия (вж. Графика 1), като единствено тук се наблюдават съществени различия в стратегиите на отделните преводачи – 195 пъти преводачите на „Между шест и седем” (БР/ ТА, НЖ) са добавили лексеми в ЕЦ, за да изяснят значението в изходния текст, докато в другите два превода примерите са само съответно 118 (ВП/ ГП, ВИ) и 71 (НХ/ МХ).

Тъй като подгрупата е твърде многобройна и разнородна, без претенции за изчерпателност ще изброим само някои от най-често срещаните и характерни примери. Следните преводни еквиваленти доказват, че главният проблем се състои в необходимостта някои семантични нюанси задължително да бъдат назовани в ЕЦ, като по този начин се илюстрира твърдението на Найда (1969), че „не се превеждат отделни думи, а съвкупности от семантични компоненти”: напр. *було* → ***bridal veil***, *букак* → ***beech woods*** (НХ/ МХ); *фуражка* → ***peaked cap*** (БР/ ТА, НЖ) и мн. др. Преводът може да експлицира видовото понятие чрез родовото: *обоняние* → ***keen sense of smell*** (ВП/

ГП, ВИ) или да конкретизира чрез различни номинални фрази семантиката на дадено съществително: *колона* → *file/column of cars*, *line of traffic* (БР/ ТА, НЖ).

Когато на български език (БЕ) е налице „лексикална елиптичност на базата на метонимия” (Молхова 1966), на английски език (АЕ) почти винаги се експлицира пълното референциално значение на думата. Примерите включват **субстантивирани прилагателни**: *горски* → *forest warden* (НХ/ МХ), *старата/ стария* → *old woman/ man* (БР/ ТА, НЖ). Засвидетелствани са множество именни фрази, при които е извършена метонимична замяна на съдържанието със съда: *коняк* → *flask of cognac* (ВП/ ГП, ВИ), *сардела* → *box of sardines* (БР/ ТА, НЖ). Интерес представлява и експликацията при превода на предложни изрази с локативна семантика или компонент за роднинска връзка: *у вас* → *in your house* (ВП/ ГП, ВИ), *у Клод* → *in Claude's room* (БР/ ТА, НЖ), *Светльови* → *Svetlyo's family* (ВП/ ГП, ВИ). Относително голям е дялът на добавяне на неспрегнати глаголни форми при превадаването на АЕ на предложни именни фрази: напр. *с лапа на уста* → *putting his paw on his mouth*, *на шията* → *hanging around his neck*, *с черни очила* → *wearing dark glasses* (ВП/ ГП, ВИ).

Фактът, че процесът на добавяне е в основата на лексикалния анализъм най-убедително се проявява, когато в ЕИ напълно отсъстват на експонентите на дадено значение, а в ЕЦ е наложително да се експлицира ситуацията. Тук въпросът опира до ролята на контекста, интерпретиран като „отношение между граматичните и лексикални единици и извънезиковата ситуация” (Катфорд 1965). Уточнявания в ЕЦ при превода на **собствени имена** от типа: *Монопри* → *Monoprix shops*, *Барбес* → *boulevard Barbes* (БР/ ТА, НЖ) са очевидно свързани с предаването на прагматичното значение. Различията във фоновата култура на българския и английския читател често налагат обогатяване на контекста. За краткост тук ще приведа само един, но твърде красноречив пример от разказа „Меко казано”, в който главният герой е подканен да рецитира популярно стихотворение, утвърдило се като част от идентичността на всеки носител на изходната култура: *Кажу сега „Аз съм българче”* → *Now say the poem “A little Bulgarian boy am I”*. Добавянето на три думи в превода несъмнено е мотивирано от необходимостта комбинирано да се изяснят различни лексикални значения: референциални (категорията „род” – *boy*), референциално-прагматични (категорията „умалителност” – *little*) и прагматични (*poem*), за да стане текстът по-достъпен за читателите от приемната култура.

Когато се изследват трудностите при предаването на референциалните и прагматичните значения, несъмнено особен интерес представлява преводът на **реалиите** – не само защото те спадат към групата на т.нар. „безеквивалентна“ културно-специфичната лексика, но и защото те имат ярко изразената експресивна функция, която изгражда художествената тъкъв на литературните произведения. При така съставения корпус налице са 18 примера за експликация на реалии и очевидно ролята им за нарастването на текста в ЕЦ е значителна: *кърджалия* е предаден с *old brigand*, *даули* – с *big drums*, *чифте* получава обяснителното съответствие *double-barrelled shot gun*, а *ракиджия* се перифразира с цяло изречение *he had been drinking a lot*, като въпреки това тук естеството на питието е смислово елиптирано, без съществена загуба поради неговото уточняване в по-ранен етап на повествованието.

Трябва да се отбележи, че редките думи понякога получават „разгърнато тълкуване“ и в оригиналната българоезична художествена литература (Бояджиев 1986). Но те са значително по-понятни за българския читател поради познаването на културноисторическата традиция и ежедневието. За да се улесни възприемането на реалиите от чуждоезиковата публика, на преводача се налага системно да прибегва до „описателни еквиваленти“ (Найда 1969), „обяснителен/ описателен превод“ (Бархударов 1975), или „контекстуален превод“ (Флорин 1986). Казаното дотук потвърждава тезата на Андрей Данчев (1992), че аналитичното разгъване на лексикалното значение може да се разглежда в по-широк социо- и психолингвистичен план като тактика на опростяване, тъй като се характеризира с по-голяма семантична „прозрачност“ и „иконичност“. Разбира се, този тип превод има и своите недостатъци – на места той е тромав и неикономичен като често колоритът на оригинала избледнява, което е видно и от приведените по-горе примери.

Други подгрупи на рядката лексика не са представени в пилотния корпус с изключение на един **оказионализъм** – *Досънуване*, който води до парафразата *See you in your next dream* (ВП/ ГП, ВИ). Регистриран е и един случай на експликация на семантиката на собственото име *Светльо* → *Svetlyo, for sunshine* (ВП/ ГП, ВИ).

Установени са общо 139 примера на **емфатично добавяне** на лексеми в ЕП, от които 95 в рамките на именната фраза, като логично повече от половината (55) се срещат в приказката за деца „Меко казано“ от В. Петров. Отдавна е установено, че емфазата може да се проявява на всички лингвистични равнища, но за целите на настоящото проучване във фокуса тук попадат само лексикалните изразни средства, т.

е. „чисто емотивната емфаза” (Куърк и др. 1985). Анализът третира добавянето на интензификатори – „лексеми, чието експресивно значение е фиксирано в граматиките и речниците” (Галперин 1971). Няма да се коментират лексико-граматични явления, които също биха могли да увеличат преводния обем като например емфатичния инверсиран словоред, тъй като се смята, че граматичното подчертаване е по-скоро граматичен, а не лексикален индикатор в имплицитно-експлицитната организация на текста (Старикова 1974, Алексиева 2010).

При проучването на лексикалната емфаза на преден план изпъкват експресивната функция на езика, съображения от стилистичен порядък и изобщо предаването на прагматичното значение на езиковия знак, т. е. преводачът се стреми да постигне както структурна, така и прагматична адекватност. Добавят се преди всичко думи във функцията на атрибути или адвербиали: в 10% от случаите това е *right*, регистрирани са 4 примера на добавяне на *complete/ly* и *real/ly*, както и единични употреби на т. нар. „амплификатори” (Куърк и др. 1985) *terribly, utterly, simply, dearly*. Интересно е да се отбележи сравнително малкият дял на добавяне на *indeed* – само 2 случая. Еднократно се среща акцентирание на значението чрез типичното за АЕ синонимно дублиране: *кротки* → *meek and mild*, но този тип трансформация е по-разпространена при превода на глаголни фрази.

В друга подгрупа се обособяват съществителни имена с емоционална окраска, изразена на БЕ чрез **умалителни и увеличителни суфикси**. Въпреки че тези явления принадлежат към междинното равнище на словообразуването, налага се накратко да бъдат разгледани тук, тъй като те без изключение водят до аналитично прегрупиране на семантичните компоненти на лексикално равнище в ЕЦ. Докато увеличителният суфикс *-ище* е представен само с 1 пример (*женище* → *old hag*, НХ/ МХ), то примерите за експлицитно на умалителни суфикси с няколко думи на АЕ са 31 (очаквано 21 от тях са извлечени от приказката „Меко казано”). Ексерпираниите данни потвърждават извода на Босилков и Грънчаров (1986), че лексикализацията е най-продуктивният начин за превеждане на умалителността от БЕ на АЕ. В 91% от примерите в пилотния корпус идеята за умалителност на АЕ е постигната чрез добавяне на прилагателното *little*, а в останалите 9% попадат употребите на *tiny* и синонимното дублиране *tiny little*. Умалително-ласкателното собствено име *Светленце* последователно е предадено чрез *Svetlyo dear* (ВП/ ГП, ВИ). Голямо е изкушението да цитирам и един пример, твърде показателен за желанието на преводача да изрази експлицитно всички загатнати

лексикални нюанси: думата *търкалце* е предадена с четири смислови думи на АЕ – *weeny little round thing* (НХ/ МХ).

Накрая следва да се спомене, че в процеса на експлициране се наблюдава и чисто емотивно, често пъти компенсаторно, вмъкване на лексеми и фрази с отслабено референциално значение – напр. *damn* (БР/ ТА, НЖ); *good gracious, on earth* (ВП/ ГП, ВИ) и др. Тези примери обаче ни отвеждат към областта на фразеологизмите и остават извън обсега на това проучване.

1.1.2. Експликация на глаголни фрази

Ексцерпирани са голям брой парафрази на семантичните компоненти на отделни глаголи, които след добавянето на думи формират цялостни прости изречения в ЕЦ (86 примера) или по-кратки перифрастични конструкции в рамките на едно изречение (356 примера) – общо 442 експликации. Понятието „парафраза” тук се тълкува в най-широк смисъл, като се изхожда от две основни положения: първо, няма принципна разлика между вътрешноезиковите и междуезиковите трансформации (Найда 1969) и второ, понятието „трансформация”, може да се определи чрез понятието „синонимия” тогава, когато се запазва смисълът (инвариантното значение). Два израза са синонимни, когато всеки един от тях е получен от другия в резултат от прилагането на определени трансформационни правила (Людсканов 1980), т.е. едни елементи на системата се използват за обяснение на други (Бояджиев 1986). Следователно парафразата е средство за преформулиране на съобщението, като ЕЦ играе ролята на метаезик по отношение на ЕИ (Данчев 2001). Поради липса на място ще цитирам само два примера, които доста убедително разкриват синонимното разгръщане на значенията от оригиналния текст чрез добавянето на лексеми, включително и на предикативни структури в преводния текст:

e.g. не митаха дето се женеха → *they weren't worried **what the young'uns** who were getting married **thought*** (НХ/ МХ)
e.g. издебна едно разредяване → *siezed the **opportunity when the traffic was thinning*** (БР/ ТА, НЖ)

Често удължаването на текста в ЕЦ при превода на глаголни фрази е свързано с валентността на глагола. Както е известно, чрез **категорията „преходност”** се реализират сложните взаимовръзки между лексикалното и синтактичното равнище. Според А. Мухин (1986) переходността на лексикално равнище се изразява в способността на глаголната лексема да управлява лексеми-допълнения, а на

синтактично – да реализира отношения на субординация. Следвайки тази постановка, в корпуса са включени 49 примера от типа: *показа се* → *she showed her face* (НХ/ МХ), *караше се* → *he quarrelled with passengers*, *когато се прибираше* → *when he entered his room* (БР/ ТА, НЖ) и др. Данните подвърждават постановката на Е. Старикова (1974) за организиращата роля на лексиката при построяването на синтактичните конструкции.

Както е известно, проблемите на лексикалната синонимия тясно се преплитат с проблемите на синтактичната синонимия. Кац и Постал (1964) например разглеждат парафразата като „способност да се установяват връзки между изречения със съвършено различни повърхнинни структури”. Ето защо при този тип трансформации се проявява творческият характер на дейността на преводача, по-точно неговата свобода да извършва „нерегламентиран избор” (Людсканов 1980) между множеството алтернативни варианти².

Очевидно „набъбването на изказа при превод” (Данчев 1986) се дължи на най-вече на използването на различни перифрастични глаголни конструкции. Широкото тълкуване на парафразата открива възможността в корпуса да влязат преводни съответствия, изразени чрез фразови глаголи и аналитични конструкции от типа *give a smile*. Броят на **фразовите глаголи** е внушителен – 187 примера³. Без да навлизаме в полемиката около техния статус, тук те се третират като една лексема, съставена от две думи, между които могат да се вмъкват други думи (вж. Болинджър 1968, Бархударов 1975). Ето защо когато на БЕ значението е предадено чрез префиксация, фразовите глаголи на АЕ се явяват експоненти на лексикален аналитизъм, още повече че в болшинството от случаите преводачът е имал свободата да избере между фразовия глагол и еднословния му синоним, като е отдал предпочитание на първия (напр. *to call on* вместо *to visit*). Списъкът е твърде дълъг, затова като илюстрация тук ще приведа само няколко преводни еквивалента на глагола *светя* → *flash up, flash on, be on, be lit up* и *go on* (БР/ ТА, НЖ).

---

² Както посочва Людсканов (1980:197), обикновено не се отчита огромният брой парафрази, които могат да се получат от едно изречение (например за руски език се цитират възможни трансформации от порядъка на един милион). Нуждите на машинния превод обаче изправят лингвистите пред необходимостта да се разработи „множествен синтез”, пораждащ всички нормативно допустими синонимни конструкции за даден език.

³ Употребите на фразовите глаголи в корпуса е сверена с *Oxford Dictionary of Current Idiomatic English*, Cowie, A. P. and R. Mackin, vol.1, 1984 и *English Phrasal Verbs*, vol.1, 2, D. Spasov, 1977

Някои автори (вж. Куърк и др. 1972) определят комбинациите от глагол и прилагателно като близки по формалноструктурните си характеристики до фразовите глаголи. Установени са 32 употреби на преводни съответствия от типа на: *сряза* → *cut short*, *бутна* → *pushed open*, *проби* → *broke open* (ВП/ ГП, ВИ); *потъмня* → *grew dark* (БР/ ТА, НЖ) и др. Пилотният корпус включва и 35 разгърнати съответствия чрез глаголни фрази като *cast a hostile look* ← *гледаше неприязнен*, *to give a good slap* ← *да перне* (БР/ ТА, НЖ) и др. Въпреки че и в БЕ съществуват аналогични възможности за изразяване, те са значително по-ограничени (Бояджиев 1986). „Разгъването на предиката в многословна структура” (Куърк и др. 1985) е свързано както с рематично силната крайна позиция на АЕ, така и с по-голямата идиоматичност на аналитичните лексеми в сравнение с еднословните им еквиваленти.

Ще спомена бегло и преводните съответствия в АЕ по модела: Verb + Noun Phrase + Prepositional Phrase: *take care of* ← *пазят*, *made use of* ← *използваха* (БР/ ТА, НЖ). Този тип конструкции (13 на брой), както и 26 други фразеологични единици се отличават с различна степен на устойчивост. Конкретният им анализ надхвърля задачите на настоящето проучване, затова тук те се привеждат по-скоро като илюстрация за предпочитанието на преводачите да използват повече или по-малко идиоматични словосъчетания вместо отделни, по-малко експресивни единични лексеми.

Повторението като специфичен стилистичен похват също удължава преводния текст. Макар и малко на брой, срещат се примери, когато значението на еднократно употребен глагол в ЕИ е подчертано чрез повторение в ЕЦ, вероятно експлицирайки същевременно и итеративния характер на действието: e.g. *пробивах* → *I bore and bore* (ВП/ ГП, ВИ), *гледах* → *I looked and I looked* (НХ/ МХ). Само в 2 случая емфатичен ефект се постига чрез елементи на диалектен колорит – добавяне на “tags”: *Два пръча имаха Руфатови* → *They had two billy goats, the Roufatovs did*, *Баба не я давала* → *She tried to stop them, grandma did* (НХ/ МХ).

Когато експресивността се изразява чрез словоредни и супрасегментни характеристики на равнището на изречението, при превод тя се експлицира чрез добавянето на цели фрази:

e.g. *аз ли съм измислил...* → *do you think I invented...*
e.g. *няма да тръгна по покривите* → *you don't expect me to drive over the roofs*

1. 2. Импликация на лексикални значения

Докато в предходната част на изложението се анализира нарастването на преводния текст, тук вниманието се концентрира върху способите за компресия – за съкращаване на неговия семантичен и синтактичен обем. Както е известно, формалното неизявяване на повърхнинната структура на някои денотативни и/ или конотативни значения в парадигмата на дадена лексема, както и на отделни цели лексеми е възможно благодарение на високата степен на редуваност на естествените езици (Алексиева 2010). В пилотния корпус са засвидетелствани **103 примера на импликация** в ЕЦ, които попадат в две основни подгрупи: **обединяване на значенията** на две или повече думи от ЕИ в една-единствена в ЕЦ – **53** случая, и **изпускане** на думи или изрази от ЕИ в ЕЦ – **50** случая.

Веднага трябва да се подчертае, че данните говорят за категоричния превес на **декомпресията (88,91%** от примерите) над **компресията (само 11,09%)**. Съотношението е твърде показателно, още повече че при построяването на текста на АЕ е установена по-силна тенденция към имплицирание (Алексиева 1982, 1986, 2010). Според Канцелсон (1972) „при езици с аналитичен строй делът на явленията, които не получават пряко изразяване във външната структура е много голям”. В този смисъл, стойностите на индекса на синтез за АЕ – 1,68 (Гринберг 1966) и за БЕ – 1,78 (Марева 1992) също потвърждават по-богатите възможности за имплицирание на АЕ. Тъй като преводите са направени от високо компетентни специалисти, т. е. не се наблюдават отклонения от нормите на ЕЦ, причините за неизползването на всички структурни възможности на АЕ са очевидно твърде сложни. Сред обективните трудности трябва да се посочат съображения от прагматичен характер – различия в културно-историческото развитие, социалната среда, литературната традиция и пр. Сред субективните фактори на първо място се откроява т. нар. „скрита интерференция”, която обяснява, макар и само донякъде, защо „глобалните параметри на преводните текстове обикновено се отличават от оригиналните” (Данчев 2001).

1. 2.1. Импликация на именни фрази

Най-типични са примерите за имплицирание на атрибутивни именни фрази от ЕИ в едно съществително от ЕЦ по модела **Adj + N → N**: *крайния предел* → **peak**, *препечени филии* → **toast**, *суха храна* → **provisions**, *силен дъжд* → **downpour** (БР/ ТА, НЖ); *сухи дърва* → **firewood**, *варена каша* → **soup** (НХ/ МХ) и мн. др. Характерната за АЕ конструкция N + N е сравнително слабо застъпена в пилотния корпус, с изключение на

икономичния превод на заглавието „Между шест и седем” с “**Rush Hour**” (БР/ ТА, НЖ).

Както отбелязах по-горе, импликация може да се реализира и по пътя на контекстуално изпускане – случаи, в които преводачът решава, че дадена лексема или лексикална фраза от ЕИ може напълно да се елиминира в ЕЦ, без с това да се накърни значението на оригинала. Тук очевидно се разчита, че смисълът на изпуснатите думи или изрази може да бъде възстановен благодарение на по-широката извънезикова ситуация. Фрази от типа на: *един ден, по едно време* (НХ/ МХ); *след вечеря, през седмицата* (БР/ ТА, НЖ) са пожертвани, без да се нарушават изискванията за адекватност, тъй като е преценено, че те се подразбират от контекста.

1. 2.2. Импликация на глаголни фрази

И тук, както и при експликацията на глаголните значения, категорията „транзитивност” играе важна роля за експликационно-импликационната организация на текста. Многобройни са примерите за имплицирание на обекта на действието в глаголната лексема по формулата $V + O \rightarrow V$: *натисна бързо спирачките* $\rightarrow$ *braked hard*, *влезе с мек скок* $\rightarrow$ *softly jumped* (ВП/ ГП, ВИ); *умрат от глад* $\rightarrow$ *they'll starve*, *съставиха ми акт* $\rightarrow$ *they reported me* (НХ/ МХ) и др. В отделни случаи експлицитната адвербиална лексема за начин на действието в ЕИ е инкорпорирана в семантиката на глагола в ЕЦ: напр. *каза напушено* $\rightarrow$ *he pouted*, (ВП/ ГП, ВИ). Регистриран е само един случай на компресия, осъществена чрез префиксация: *дочу накриво* $\rightarrow$ *misheard*" (ВП/ ГП, ВИ).

Не са редки случаите на изпускане на интензификатори (*ей сега хубаво ще се разсъмне* $\rightarrow$ *it will soon be dawn*, НХ/ МХ) и разговорни изрази (*не щеш ли, вика* и др.). Без съмнение, при такъв подход се ощетява експресивността на преводния текст, но в комбинация с емфатичното добавяне се разкриват компенсаторните възможности на преводача в рамките на по-големи текстови отрязъци.

1. 3. Обобщение и изводи

Анализът на данните и предложената класификация недвусмислено показват, че изследваните явления се отличават с изключително голяма честота и динамика – от около 70 страници преводни текстове е набран корпус от общо 929 експликации и импликации, т.е. почти 14 трансформации на страница.

Обобщаващо, може да се приеме, че пилотният корпус подвърждава често цитираното твърдение на Юджийн Найда (1969), че „добрите преводи винаги са по-дълги от оригиналите”. Данните сочат, че при превод декомпресията на лексикално равнище значително превишава компресията, в съотношение почти 9:1. Очевидно е налице стремеж да се постигне пълнота и яснота в преводния текст чрез прибегването до аналитични структури, които като продукт на „когнитивните тактики на опростяване”, се характеризират с по-голяма иконичност (Данчев 1992).

Друг интересен извод, който се откроява, е, че по отношение на стратегиите на експликация данните за съществителните имена и глаголи са почти изравнени – 384 примера (46,48%) на експликация на именни фрази срещу 442 примера (53,51) на експликация на глаголни фрази. По отношение на импликацията обаче се установяват съществени различия – корпусът сочи, че именните фрази се имплицират два пъти по-често в сравнение с глаголните – от 103 ексцерпирани примера, 69 са импликациите в рамките на именните фрази и едва 34 – в рамките на глаголните.

И накрая, някои различия в стила на отделните преводачи привличат вниманието. Коректно е обаче да уточня, че данните не могат да бъдат напълно репрезентативни относно използваните тактики, тъй като поради различното книжно и графично оформление на текстовете само с известно приближение може да се твърди, че те са с еднаква дължина. Все пак става очевидно, че преводачите на „Между шест и седем” (БР/ ТА, НЖ) – стилистично най-неутралният разказ, най-често прибегват до експлициране на значението и са отговорни за две-трети от обяснителните преводи. В „Дервишово семе” (НХ/ МХ) личи стремеж към баланс на компресия и декомпресия, а преводачите на „Меко казано” (ВП/ ГП, ВИ) най-често използват компенсационни импликации и реализират над 40% от всички употреби на компресия.

Пилотното изследване показва, че е целесъобразно да се задълбочи проучването на лексикалната експликация и импликация при превод. На първо място, трябва да се провери валидността на установените закономерности и изводи чрез разширяване на представителността на корпуса, като се обхванат повече произведения, автори и преводачи. След това на дневен ред излиза задачата да се изследва експликационно-импликационната конфигурация на текстовете при смяна на посоката на превода от английски на български език. Така поэтапното надграждане и разширяване на лексикалните бази данни не само ще позволи да се тестват по-мащабно и надеждно първоначалните хипотези, но и ще задълбочи научния анализ.

2. Основен корпус: количествени и качествени характеристики

2.1. Количествено описание

В съответствие с изследователските задачи и за да се постигне по-голяма широта и дълбочина при описанието, корпусът от емпирични данни е изграден от два субкорпуса, всеки от които включва по два масива данни в зависимост от посоката на превода.

2.1.1. Основен корпус (корпус А): Обхваща данни, извлечени от 1000 страници оригинални и приблизително 1000 страници преводни художествени текстове, или от около общо 800 000 думи свързан текст. За да се подобри надеждността на количественото съпоставяне са направени изчисления за общия брой думи, както и за броя пълнозначни лексеми на страница. На базата на изработените усреднени стойности се приема, че една страница съдържа средно аритметично около 400 лексикални единици. По този начин се преодоляват донякъде различията в графичното оформление и използваните шрифтове в различните печатни издания. Съставянето на основния корпус следва принципите, формулирани от Б. Лингорска (1978) и впоследствие широко застъпени в редица контрастивни изследвания на български лингвисти през 1980-те и 1990-те години, включително и в рамките на разширения съпоставителен модел, разработен от А. Данчев (1978, 1980, 2001).

По-конкретно, основният корпус е изграден на базата на:

- 500 страници оригинални текстове – пет романа на британски и американски автори от втората половина на 20. век, и техните преводи от английски на български език (приблизително 500 страници), дело на петима различни професионални преводачи
- 500 страници оригинални текстове – четири романа, една повест и три разказа на български писатели също от втората половина 20. век и техните преводи от български на английски език (приблизително 500 страници), направени от шестима професионални преводачи.

2.1.2. Контролен корпус (корпус Б): Включва данни, ексцерпирани от по 1000 думи оригинални художествени текстове на английски и български език – общо 20 000 думи, създадени от 10

англоезични и 10 български автори в превод на 20 професионални преводачи. Целта тук е двойка: от една страна, се проверява надеждността на извадката от основния корпус като установените закономерности се верифицират в съпоставка с данни от текстови отрязъци с максимално точно определена дължина – 1000 думи оригинален текст. От друга страна, благодарение на така построения корпус се разширява обхватът на езиковата и стиловата вариативност чрез увеличаване на броя на обсъжданите писатели и преводачи. В общи линии се следва формулировката на Д. Байбър (1990, 1993), че лингвистичният анализ на 10 текста от по 1000 думи (първите 1000 думи), които са представителни за даден жанр, може да разкрие адекватно и в достатъчна степен характеристиките на езиковите явления. При това резултатите се отличават с голяма стабилност, когато се изследват структури с голяма честотност, а както е известно, съществителните имена са най-честотните (Байбър 1993: 249). Това разбиране е залегнало в корпусния дизайн на някои по-нови емпирични изследвания на експликацията при превод (вж. напр. Енглунд Димитрова 1994, Франкенберг-Гарсия 2004, Нойман и Хансен-Шира 2005 и др.). По мое мнение, извадка от 20 000 думи, или 70 страници, не е достатъчно убедителна като основен корпус, но може да изиграе важна роля като негово допълнение и коректив.

3. Прояви на експлицитност и имплицитност, засвидетелствани в основния корпус. Съпоставянето на оригинални текстове и техните преводи ясно показва, че в повечето случаи структурата на съобщението в оригинала и превода не е еднотипна, особено по отношение на характеристиката „експлицитност / имплицитност”⁴, тъй като описанията на една и съща ситуация могат да се различават и по това кои ситуативни различителни признаци и отношения между тях са изразени явно и кои са само загатнати. Следователно необходими са сложни междуезикови трансформации при превода от един език на друг, за да се постигне максимално предаване на информации, още повече, че способността на рецептора да реагира адекватно на съобщението, да разбере и възприеме и имплицитно предадената информация, е много по-малка при

---

⁴ Тази характеристика на текста се определя от съотношението между конструкциите: 1) в които информацията е *изразена явно* (т. е. *експлицитно*) и 2) в които част от информацията се *подразбира* от тесния или широкия контекст (т. е. *изразена имплицитно*).

двуетиковата комуникация, отколкото в рамките на една езикова общност, където и автор, и читател живеят в една и съща културна и историческа обстановка.

Трябва да се отбележи разликата между трудността на текста, произтичаща от спецификата на националната култура, литературни традиции, история и атмосферата, в която е създаден оригиналът (екстралингвистически фактори), и трудността, която се дължи на семантичката натовареност на изказването, т.е. която е свързана с определена лингвистична категория, поради което може да се отъждестви с понятието имплицитност. Също така считам, че освен лексическите и синтактичските разширения в превода, посочени в книгата на Найда и Тейбър, има случаи, в които самата имплицитност на текста представлява част от заложената в оригинала информация. Това се среща особено често в превода на художествена литература, където сбитостта, лаконичността на структурата на съобщението може да бъде от голямо значение за естетическото и емоционално въздействие на преводното произведение. Една имплицитна конструкция дава в съгъстен вид много по-богата информация и има въздействена сила далеч по-голяма от тази на едно многословно описание.

Ето защо е необходимо по-задълбочено и всестранно изследване на различните видове имплицитни конструкции, на преобразованията, които те претърпяват в процеса на превода, и на факторите, които ги определят. Също така е нужно, особено за практиката на превода, да се потърси „мярата“ за това до каква степен може да се удължава текстът, за да се доведе комуникативният процес докрай, т. е. рецепторът да реагира адекватно на съобщението. За тази цел се налага да се проучи в подробности механизмът на генериране на изказванията в една двойка езици, организацията на езиковия материал именно в областта на експлицитното и имплицитното. „В езиците с аналитичен строй е наистина голямо относителното тегло на явления, които не получават директен и непосредствен израз във външната структура на езика“, казва С. Д. Кацнелсои в „Типология языка и речевое мышление“, Наука, Л., 1972, стр. 142. Следователно преводът на имплицитни конструкции трябва да заеме своето място в лингвопреводаческите съпоставителни изследвания на български и английски, тъй като и двата езика са аналитични, но въпреки това се наблюдават доста големи различия в това отношение.

3.1. Имплицитност на лексикалните значения

Класификацията на различните видове разширяване на имплицитни структури в превода, предложена от Найда и Тейбър, както и обстояният преглед, който Е. Н. Старикова прави (1974: 20-32) на различните концепции за имплицитните категории, свидетелствуват за известна неопределеност в становищата за тяхната същност. Под понятието имплицитност се разглеждат различни явления както от лингвистически, така и от екстралингвистически характер. Към имплицитните структури се причисляват и семантически, и граматически елипси. Такава широка трактовка на явлението имплицитност внася само неяснота и неопределеност и може само да пречи на едно по-задълбочено изследване на различните фактори, които обуславят прехода към явно изразяване на информацията, на взаимодействието между експлицитните и имплицитните категории, на „тенденцията в езика към увеличаване на семантическата вместимост на изречението в резултат на уплътняване на граматическата структура" (Старикова 1974: 33).

Ето защо тук под имплицитност ще разбираме само семантическата елипса, която (за разлика от граматическата) 1) съдържа необходимия структурен минимум (т.е. чиято повърхностна структура е пълна и неизразяването на някои елементи в нея не нарушава правилността на граматическата структура на изказването) и 2) която се основава на чисто лингвистически фактори (лексическите значения на компонентите, особеностите на граматическата организация и общата структура на изказването в зависимост от целите на комуникация, граматическите категории и пр.).

Явлението имплицитност или семантическа елипса намира адекватно обяснение в светлината на теорията за дълбоките и повърхностни структури, съгласно която „елипсата не е нищо друго освен „зачеркване" или замяна с нула в повърхностната структура на изказването на едни или други елементи от неговата дълбока структура" (Л. С. Бархударов, О поверхностной и глубинной структуре предложения, Вопросы языкознания, № 3, стр. 59, 1973), Ето защо „съвсем правилно е да свързваме понятието имплицитност на изказването с теорията за дълбоките и повърхностни структури", казва Е. Н. Старикова (1974: 4) и със своя задълбочен и прецизен анализ тя доказва правилността на този подход.

Макар че Е. Н. Старикова използва тази теоретическа база за изследване на явлението имплицитност само в рамките на един език, ние считаме, че с помощта на този теоретически апарат можем да изследваме и превода на имплицитните

конструкции, тъй като ние приемаме становището, че преводът е междуезикова трансформация, процес на преобразуване на речево произведение на един език в речево произведение на друг език при запазване неизменен планът на съдържанието (Бархударов, 1975: 6, 11). Тъй като явлението имплицитност се дължи на асиметрията между единиците на плана на съдържанието и единиците на плана на изразяването, този метод дава солидна база за изследване на типовете асиметрия в различните езици, които се разкриват най-пълно в превода.

Освен простото противопоставяне на повърхностни и дълбоки структури правят се опити за разграничаване между различни степени на дълбочина в езиковите структури. От особено голямо значение за теорията на превода е разграничението, което Бархударов прави между нивото на трансформационни отношения в пределите на един език, от една страна, и, от друга, максимално дълбокото ниво, представлявано от универсални смислови структури, които се разкриват по съпоставителен типологически път (Л. С. Бархударов, Глубинные и поверхностные структуры в языке, М. 1972, стр. 12). Това максимално дълбоко ниво е и всъщност базата, на която може да се разглежда и явлението имплицитност, както и сложните междуезикови трансформации, които представляват същността на преводаческия процес.

Тъй като функционално-семантичната категория, която изразява събитие или факт, представлява централната част в едно изказване, ще се спрем на случаите, когато имплицитната единица изразява предикативност, т. е. когато предикативността не е изразена в повърхностната структура.

Същността на имплицитната предикативност се състои в това, че една от предикативните единици S или една от нейните съставки — N или V — на дълбоката структура (или семантическият запис) на изказването не са словесно изразени в повърхностната структура (ПС). В зависимост от формата на реализация на предикативната единица в ПС можем да различим следните видове имплицитна предикативност: 1) Пълна имплицитна предикативност, когато и двата компонента N и V на предикативната единица S не са изразени в ПС, а са само индикирани по някакъв начин от тесния и широкия контекст и 2) частична имплицитна предикативност, когато единият от компонентите е изразен явно в ПС, а другият се подразбира (Старикова, 1974: 38-39).

Данните от корпуса показват, че в много случаи, когато имплицитният характер на изказването или съобщението като цяло е комуникативно релевантен, запазването на

сбитостта, лаконичността на текста може да се постигне чрез промяна в конфигурацията на описанието на ситуацията, което води до различни способности (експлицитни или имплицитни) на реализация на отделните предикативни единици.

Използване на различни имплицитни предикативни единици (ИПЕ) в оригинала и превода наблюдаваме предимно в конструкции с глаголи за слухово възприятие. При описване на ситуация, в която има източник (който произвежда шум, звуци, думи и пр.) и рецептор, който ги възприема, е важна посочността на изказването, а именно дали ще опишем ситуацията от гледна точка на източника (*Той каза...*), на възприемачия (*Тя чу...*) или на възприемания обект (*Смехът се носеше...*), тъй като обикновено само единият момент се изразява в явен вид. Например:

ПС: Днес чух, че към Сен-Дени можело да се намери. I was told today rooms were to be had in Saint-Denis.

СЗ: (семантически запис само на първата част)

1)	Казаха ми го.	S ₁	1) They told me about It.
2)	Чух го.	S ₂	2) I heard it.

Още първият пример показва сложно взаимодействие между лексически и граматически фактори в този вид междуезикови трансформации. Освен основният фактор (семантическата структура на глагола), тук се намесват и следните допълнителни фактори: българската форма „чух“ може да означава; 1) чух, когато някой ми казваше нещо лично на мен, но не считам за нужно да съобщавам кой е сторил това и 2) чух нещо (по-скоро „дочух“) от разговора на други хора, т. е. не бе казано лично на мен. Широкият контекст тук подсказва първата интерпретация, ето защо преводачът е предпочел пасивната форма на „tell“, тъй като тази конструкция има много висока честота като функционален еквивалент на първата интерпретация, още повече, че евентуалното използване на „hear“ в английския текст би създадо и проблеми от конструктивен характер.

В следващия пример в оригинала ситуацията е описана от гледна точка на лицето, което възприема: S₁ е експлицитна (с компоненти „N“ —лицето, което възприема, „V“ — глагола за възприятие и „N₁“ — възприемания обект), а S₂ е имплицитна с индикатор в ПС предлога „from“. В превода S₂ е изразено явно — „Песента на птичките долиташе ....“; а S₁ се подразбира:

ПС: They heard from the secret gardens the singing of caged birds and heard the splash of cooling water. От тези скрити за окото градини долиташе песента на птички, затворени в клетки, и плисък

on hot flagstones

на студена вода по напечените плочи.

C3: 1) They heard the singing
2) The singing was coming from ...

S₁ 1) Те чуваха песента...
S₂ 2) Долиташе песен на птички...

Може би ще възникне въпросът на какво основание включваме S₁ в C3 на българското изречение. „При описването на всяко събитие, действие или състояние винаги се подразбира наличието на едно възприемащо лице, което по такъв начин е задължителен елемент от всяка ситуация”, казва В. Г. Гак („Русский язык в сопоставлении с французским, стр. 233). Освен това липсващата в българския текст ИПЕ S₁ с компоненти N и V се подразбира и от по-широкия контекст (съседните изречения). Конфигурацията на изказването тук е променена поради невъзможността в български да се употреби за индикатор на действието „долиташе” предлога „от” (английски *from*). Ето защо в българския текст тази единица е изразена явно, още повече, че запазването на имплицитния характер на изказването се улеснява от факта, че S₁ може да се предаде в неявен вид в български.

Наречието *again* има сложна семантическа структура, която включва две семи: 1) наличие на действие (състояние, качество) в дадения момент (на настоящето, бъдещето или миналото) и 2) наличие на предшестващо действие (състояние, качество) E, H. Старикова, пак там, стр. 50). Двете действия са идентични (еднакви), но не тъждествени. Семантическата структура на *again* може да се представи и чрез елементарните семи: „*before + now*”, „*before + then*”, „*before + in the future*”. Тази сложна семантическа структура на наречието *again*, в комбинация с продължително време, създава възможности за прилагане на междуезиковия трансформационен модел, където S₁ дава началото на действието, индикирано в ПС с *again*, а S₂ - протичането на действието, изразено експлицитно чрез продължителното време в оригинала и загатнато в превода посредством индикатора „пак”, „отново” и други допълнителни способности, например:

ПС: You will kindly instruct them that for their own safety they will please be in their residences — , he was reading again from the folder before him — 'Henceforth and until further notice, by eleven o'clock at night, local time.

Бъдете любезни да ги уведомите, че заради собствената им безопасност ги молим да не напускат резиденциите си — Зибкрон зачете отново от папката пред себе си, — начиная от днес, единайсет часа вечерта местно време, до второ нареждане.

C3 (на He was reading again..)
1) He was reading before
2) He stopped reading
3) He started reading

S₁ 1) Чел е преди това.
S₂ 2) Спрял е да чете.
S₃ 3) Започнал е да чете.
S₄ 4) Четеше в момента.

4) He was reading now

Докато в английския текст явно изразена е само S_4 , а останалите — S_1 , S_2 и S_3 са имплицитни и индикирани чрез *again*, в български явно изразена е само S_3 , S_1 и S_2 се индикират с „отново“, а S_4 - с общата структура на изказването, с това, че фактически след тези думи пряката реч — т. е. „четенето“ — продължава.

Закономерността на този тип междуезикови трансформации в тази конструкция (*again* + *Progressive Tense*) ясно проличава и при обратния превод (от български на английски):

ПС: Като стигна до балкона, мъжът спря. (Следват 2 страници спомени, които нахлуват в съзнанието му, докато стои на балкона и след това.) Много работи не можеше да си спомни и разбере. Той бе тръпнал по улицата и дъждът отново мокреше косата и лицето му, бавно се стичаше по шията. СЗ (на Той бе тръгнал по улицата ...)	When the man reached the balcony he stopped. (.....and then:) There were many things he could not remember or understand. He was walking the street again as the rain wet his hair and face and slowly ran down his neck.
1) Бе вървял преди това.	S_1 1) He had walked before
2) Бе спрял.	S_2 2) He had stopped walking
3) Бе тръпнал.	S_3 3) He had started walking
4) Вървеше сега.	S_4 4) He was walking now

В българския текст само S_3 е изразена явно, S_1 , S_2 и S_4 са индикирани с „отново“, като допълнителен индикатор за S_4 са формите в минало несвършено време в следващото подчинено изречение. Даваме едно изречение и от по-широкия контекст, защото това доказва закономерността на тези преобразования. В български глаголят „тръгва“ със семантичката си структура фиксира началото на действието, а с видовременната си форма подсказва, че може би човекът не е забелязал кога е започнал отново да върви. Преводачът е намерил много добър начин да предаде душевното състояние на героя в превода чрез употребата на тази английска конструкция, в която началото на действието е „зачеркнато“ от ПС, което също така загатва, че човекът е започнал да върви несъзнателно. Този пример показва колко важно е познаването на такива детайли и в двата езика за предаване на различни нюанси, особено в превода на художествена литература.

Интересно е, че и „*now*“ — „сега“ може да се употреби в такива конструкции, което сочи към една сложна семантическа структура, макар че „*now*“ се разглежда като елементарна сема — компонент на *again*. Употребата на *now* в такива конструкции можем да си обясним с това, че семата „*now*“ - „сега“ предполага като свой антоним идеята за „*before*“ — „преди“, т. е., че идеята за „преди“ е имплицирана в

семантичката структура на *now*. Англишката конструкција „*now + Progressive Tense*“ се среща многу често во художествената литература, тъй като чрез нея се създава многу интересен ефект, „прескачане“ на момента на започване на действието, който е индикиран в ПС с *now*, чрез което се постига контраст с *before*.

Например:

ПС: .. or if better still it would run back to seven and they were happily drinking tea. She was crying now   Или още по-добре — да се върне на седем часа и да си пият спокойно чай. Вера се разплака.

СЗ: (на *She was crying now*)

1) She was not crying before	—	S ₁ 1) Вера не плачеше преди.
2) She started crying	—	S ₂ 2) Вера започна да плаче.
3) She was crying now	—	S ₃ 3) Вера плачеше сега (Вера не бе престанала да плаче).

Трябва веднага да добавя, че ИПЕ *S₃* е доста слабо индикирана в български, и то само чрез семантичката структура на глагола „се разплака“, който съдържа ясно изразена сема за започването на действието „плача“, но не съдържа изричен компонент за завършването на действието, тъй като глаголет не изразява моментно действие, както например „се усмихна“ в превода на „*The younger was smiling now*“: „По-малката се усмихна“, където действието „се усмихна“ е представено със своето начало и край (усмивката може да изчезне мигновено, но по-трудно е да спреш да плачеш мигновено). Компонентът „завършеност“ в „разплака се“ се отнася по-скоро до началото на действието „плача“, а не до цялото действие, ето защо е по-правилен вторият вариант за *S₃* в СЗ, предложен по-горе.

Интересни примери намираме и с наречието *suddenly* (внезапно, чиято семантичка структура можем да разложим на следните семи: „— *before*“ (действието не се е вършело преди) „+*now*“ (действието се върши сега) „+*something unexpected*“ (нещо неочаквано), например:

ПС: I beg your pardon.
Gatsby's butler was suddenly standing beside us.   — Извинете. Лакеят на Гетсби се изправи внезапно пред нас.
'Miss Baker?' he inquired.   — Госпожица Бейкър? — осведоми се той.

СЗ: (на *Gatsby's butler was suddenly standing beside us.*)

1) The butler was not beside us	S ₁ 1) Лакеят не беше пред нас преди.
2) He stood up / appeared before us	S ₂ 2) Лакеят се изправи пред нас.
3) He was standing before us now	S ₃ 3) Лакеят стоеше пред нас сега.
4) We did not expect him	S ₄ 4) Не го очаквахме.

В английския текст неочакваността на появяването, маркирана чрез *suddenly*, е засилена с употребата на *stand* в минало продължително време и зачеркване в ПС на

началото на действието „появи се, застана”. Последното обаче (S₂) е представено явно в български, като засилването на ефекта е осигурено чрез употребата на друг глагол — „се изправи”, който подчертава неочакваността на действието. Третата предикативна единица — експлицитна в английски, се загатва в български чрез следващото изречение „Госпожица Бейкър? - осведоми се той”, т. е. с разговора, който води той, потвърждава присъствието си, че продължава да стои там.

Наречията *then* и *abruptly* също срещаме в такива конструкции:

ПС: We talked like that for a while and then abruptly we weren't talking any longer.   Разговаряхме така известно време и изведнъж мълкнахме.

Тук обаче има още един допълнителен индикатор, наречието *any longer*, или общо три наречия, чиито семантически структури можем да представим по следния начин: **then** = „-before“ + „after" a moment in the past“ or „after a moment in the future"; **any longer** = „+before“ и „-now“; **abruptly** = „momentary and unexpected transition from one state (here: talking) to another (not talking).

C3:	1) We were talking before	S ₁	1) Говорехме преди.
	2) We stopped talking then unexpectedly	S ₂	2) Престанахме да говорим.
	3) We were silent now	S ₃	3) Мълчахме

Тук са интересни S₂ и S₃, тъй като S₁ е изразена експлицитно в първата част на изречението. В английския текст е дадена експлицитно само липсата на действието — „*not talking*”, а в ПС не е реализирано преустановяването на „*talk*”, което всъщност маркира и началото на новото състояние “мълчахме”. Интересно е, че в двата текста ситуацията е описана от различни гледни точки: в английски в ПС се реализира отсъствието на действието „*talk*”, а в български — началото на действието „мълча”.

Ето още един пример с такава конструкция с наречието „*at last*” със семантически компоненти: „-before” (действието не се е вършело преди), „+ now” (действието се върши сега) и „*it had to happen earlier, we had been expecting it to happen earlier*” (трябваше да стане по-рано, дълго очаквахме това да се случи):

ПС: He dallied furthermore to clean his teeth. But at last he was rattling towards the civil lines, with a vivid sense speed.   Позабави се да си измие зъбите. Най-после тонгата го понесе с трясък към квартала на английските служители и той изпита чувството, че се движи с голяма скорост.

C3: (But at last he was rattling...)			
1) He was not rattling before	≈ S ₁ ≈	1) Тонгата не го носеше с трясък преди този момент.	
(но “rattle” е повърхностен глагол и можем да го разложим на “move+produce a rattling noise”)			
2) He started rattling....	≈ S ₂ ≈	2) Тонгата го понесе с трясък сега.	
3) It had to happen earlier	≈ S ₃ ≈	3) Това трябваше да стане по-рано ... (причините за закъснение — дадени в предишното	

- 4) He was moving with a rattling noise now.   изречение).
       ≈ S₄≈   4) Тонгата го носеше с трясък към...

В английското изказване експлицитна е S₄, а S₁, S₂ и S₃ са имплицитни, като индикатор за S₁ и S₂ е наречието *at last*, а за S₃ освен *at last* като индикатор действа и предишното изречение. В български експлицитна е S₂, индикатор за S₁ и S₃ е „най-сетне“, а за S₄ индикатор е втората част на изказването „... и той изпита чувството, че се движи ...“, което показва, че действието „носи се с трясък“ продължава. Интересно е да се отбележи, че в английски цялата тази част е представена от израза „with a vivid sense of speed“, но тези преобразования са пример за разгръщане на фразата от имплицитност към експлицитност, на което, както казахме, няма да се спираме тук. Горният пример илюстрира и една друга интересна особеност на трансформацията в превода от английски на български на глаголи със сложна семантическа структура, които означават „произвеждане на някакъв шум, звук и пр.“ и които, в комбинация с предлог или наречие за движение, обогатяват семантическата си структура и придобиват значението „движа се, като произвеждам такъв шум“ — в нашия пример „*rattle*“, който в българското изказване е разложен на „понесе се“ и „с трясък“ (глагол и наречие). Друга особеност на междуезиковата трансформация тук е и смяната на подлога — въвеждането на лексическата единица „тонга“ в български, която в английски е загатната чрез глагола *rattle*, поради което съотношението между отделните предикативни единици е представено чрез знака за приближение „≈“ поради наличието на изместване на емпазата „кой върши действието“.

Всички примери дотук показват, че междуезиковата трансформация S_{1Ex}+S_{2Im} превод S_{1Im}+S_{2Ex} се определя от различни системни езикови фактори (семантическата структура на глагола, наречието и други лексически единици, синтактически особености) и нормативни фактори (например в английски също може да се каже „*He had started walking the street again, without noticing it*“, т. е. системата „позволява“ такава конструкция, но езиковата норма — т. е. „вече реализираната възможност на системата“ изисква употребата на „*He was walking the street again*“ поради това, че тя е най-кратката, най-икономичната форма за реализиране в ПС на тази предикативна единица за описанието на такава ситуация. Също така можем да обобщим, че във всички описани по-горе случаи действуват не по-малко от два фактора (напр. семантическата структура на *at last* и значението на *Progressive Tense*), с други думи,

тук наблюдаваме взаимодействие между лексически и граматически фактори и наличие на повече от един индикатор в ПС.

В много случаи обаче освен изискванията на езиковата система се намесват и факторите от стилистически характер, които се обуславят от жанра на произведението. Както казахме в началото, най-често запазването на имплицитния характер на изказването (и съобщението като цяло) се налага от необходимостта да предадем мислите на автора със същата „икономия” на организацията на лексическия и граматически материал. Освен в поезията, където имаме най-висша форма на синтетичност, лаконичност и максимална натовареност на ПС със смислов, художествен и емоционален заряд, особено важно е запазването на характеристиката „имплицитност на текста” в превода на хумористични произведения — комедии, фейлетони, анекдоти. Разбира се, това важи и за останалите художествени произведения, но тук това се проявява в по-висока степен, тъй като краткостта на изказването е извънредно важна за осигуряване на хумористичен ефект.

Нека разгледаме следните примери на превод от български на английски на анекдоти от „Габровски шеги”:

ПС: Пътували габровец и севлиевец с параход. Севлиевецът се примолил:	As he was getting on board a ship, a man from Sevlievo asked his friend from Gabrovo:
- Дай да облека един твой костюм.	'Please, let me have one of your suits. '
- Че нали си имаш?	'But you have your own. '
- Не мога да плувам. А като съм с твоя костюм, при корабкрушение ще се хвърлиш да ме спасиш.	'I can't swim. And if I wear your suit and we're shipwrecked, you'll do your best to save me.

Интересни за нашия анализ са първите две изречения, предимно първото, за което предлагаме следния семантически запис:

СЗ: 1) Качват се на параход габровец и севлиевец.	S 1) A man from Gabrovo and a man from Sevlievo get on board a ship.
2) Пътуват с параход	2) They are travelling on board a ship.

В ПС на българския текст е зачеркната предикативната единица S_1 , а явно изразена е S_2 , докато в английския текст е точно обратното. Какви са факторите, които са наложили такава промяна? Системните и нормативни изисквания позволяват произвеждането и на конструкция със същата имплицитна единица както в български, както беше предложено от някои от информаторите: *I вариант* (с различни модификации) "A Gabrovonian and a Sevlievonian (?) were travelling on board a ship. The Gabrovonian asked the Sevlievonian/ The man from Sevlievo asked his friend from

Gabrovo:”, и *II вариант* — "A man from Sevlievo and a man from Gabrovo were travelling by sea. The man from Sevlievo asked his friend (or “the man”) from Gabrovo."

И двата варианта са доста тромави, губи се лаконичността на фразата, а това не бива да се допуска в такъв вид превод, тъй като краткостта на изказа тук е важна за постигане на желания ефект. От какви съображения се е ръководил преводачът, за да направи такива преобразования? Първо, трудността на образуване на съществителни по модела „наименование на населено място + окончание = наименование на човека, който живее там", тъй като двата компонента носят белезите на две различни фонетически системи — „българско населено място" плюс „английско окончание", от което не можем винаги да очакваме сполучлива, от фонетическа гледна точка, комбинация. Думата *Gabrovonian* е употребена доста пъти в превода на „Габровски шеги", но далеч по-малко, отколкото в оригинала, и то само там, където е трудно да се намери друг начин. Посочената по-горе еднословна форма за еквивалент на „севлиевец" в английски е крайно неблагозвучна и тежка (затова и след нея е поставен въпросителен знак — Б. А.), а освен това в английски много по-често, и то за чисто английски названия на населени места, се употребява моделът „a man from +name of town/village".

Вторият фактор, който определя имплицирането на друга фаза от цялостния процес, както и сливането на двете изречения в едно с представяне на двете части в отношение на подчиненост, е необходимостта в английски преходните глаголи да се употребяват винаги с допълнение, което фактически маркира преходния характер на глагола. Ако в превода на английски се запази конфигурацията на описанието на оригинала, изказването „ще се натовари" с четири тежки лексически единици (както се вижда от дадените от някои информатори варианти), което ще накърни лаконичността на изказа.

Ето оригинала и превода на друг анекдот:

ПС: - Мъжо, копчетата на старото ми палто се изпокъсаха. Срам ме е да ходя така.

- Нищо, утре ще купим.

- Палто?

- Не. Копчета.

A husband and wife were talking and the wife complained:

'There isn't a single button left on my old coat. I'm ashamed to be seen in it.'

'That's O.K. I'm going shopping tomorrow.'

'What, for a coat?'

'No, for buttons.'

Въвеждането на уводното изречение тук е пример за не-обичайността в английски да се идентифицират участниците в разговора чрез употреба на обръщение.

СЗ: (на „Мъжо, копчетата на старото ми палто се изпокъсаха.")

1)	Копчетата се окъсаха.	S ₁	1) The buttons have been torn off.
2)	Не е останало нито едно.	S ₂	2) There isn't a single button left.

Преводачът е направил това преобразование поради липсата в английски на глагол със същата семантическа структура като „се изпокъсаха“ и е предал в явен вид само S₂.

СЗ: (на „Срам ме е да ходя така.“)

1)	Срамувам се да ходя с това палто.	S ₁	1) I'm ashamed to wear it.
2)	Срамувам се някой да не ме види облечена в него.	S ₂	2) I'm ashamed to be seen in it.

Преводачът е предпочел да изрази явно S₂ в английски, защото това предлага възможности за по-лаконична реализация, особено с помощта на пасивната форма.

И накрая да разгледаме семантичния запис на „Нищо, утре ще купим.“

СЗ:	1) Утре ще отида на пазар.	S ₁	I'm going shopping tomorrow.
	2) Ще купя ... (какво? – не е казано.)	S ₂	I shall buy...

Тук това преобразование е необходимо поради невъзможността да употребим глагола *buy* без допълнение, защото другият способ е да оставим изречението недовършено “*I shall buy...*”, но това би внесло други нотки — на колебание от страна на съпруга, нерешителност да го каже ли, или не. А тук намирането на конструкция, която не изисква изразяването на *какво* възнамерява да купи, е най-важният момент в превода на анекдота.

От анализа на превода на двата анекдота можем да направим заключението, че освен чисто стилистически фактори (жанра на произведението), в случая са от значение и други пластове на съдържанието на произведението — характеристиката на действащите лица (стиснатия, безцеремонен съпруг), основната идея (поантата на шегата) и пр., с други думи, фактори на по-високо равнище, на ниво „структура на художествения образ“ и „цел на комуникацията“, които имат решаващо значение при определяне на конфигурацията на съчетанието от имплицитни и експлицитни единици в оригинала и превода. Съобразяването с факторите на лексическото и граматическо ниво можем да определим като „абсолютно необходимо“, но „недостатъчно“ условие, тъй като винаги се налага „свервяване на часовника“ с по-високите нива, които от своя страна са също зависими от по-ниските нива. Следователно запазването на имплицитния характер на изказването посредством междуезиковото преобразование

$S_{1Ex} + S_{2Im}$ ^{превод} $S_{1Im} + S_{2Ex}$ се определя от взаимодействието на различни фактори, които се намират в отношения на йерархическа зависимост помежду си.

Разгледаните примери също така показват, че явлението имплицитност е не само проява на асиметрията между единиците на плана на съдържанието и единиците на плана на изразяване, но и проявление на тенденцията към икономия в езика, към по-голяма семантическа натовареност на изказването и съобщението като цяло и отделните му компоненти, т. е. към по-голям обем информация на единица дължина текст или, с други думи, към по-голяма плътност на информацията. Тази тенденция също така не се проявява само в английски, а е налице и в български макар и в различна степен, което е извънредно важно за практиката на превода, тъй като не бива да се върви по линията на най-малкото съпротивление и да се предлагат винаги многословни описания, вместо да се потърси съответният имплицитен еквивалент.

4. Заключение.

Описаните по-горе прояви на експлицитност и имплицитност способстват за пълното проучване на лексикалните прояви на междуезикова асиметрия при превод от английски на български и обратно. Темата е твърде широка и многоаспектна, тъй като явлението показва изключително разнообразие и засяга всички пластове на езика. Асиметрията се дължи преди всичко на наличието на вътрешноезикова асиметрия, която е резултат от липсата на пълно съответствие между плана на съдържанието и плана на изразяването и която е била в центъра на вниманието на много видни езиковеди още от времето на Ш. Бали и Ф. де Сосюр (Ш. Бали, 1955:160; Сосюр, 1963:84). Още А. А. Потебня (1988, цит. по Старикова, 1974:14) отбелязва, че „звуквите съчетания в езика са несравнимо по-малко от представите и значенията, тъй като на едно съчетание се падат по няколко значения”.

Възникващата в резултат на това омонимия в плана на изразяването се проявява в различна степен и по различен начин не само на различните равнища на даден език. Тя се проявява по специфичен начин в отделните езици и е свързана с това как работи принципът за икономия, без който езикът не би могъл да служи като ефикасно средство за комуникация. Най-ясно проличават тези различия между езиците на равнище изречение, или по-точно – на равнище изказ, като име на една екстралингвистична ситуация или сцена. Анализът на примерите от основния корпус показва, че описването на една извънезикова ситуация зависи не само от комуникативните намерения на

говорещия и че подборът на ситуативни елементи за експлицитно или имплицитно представяне се определя в много голяма степен от особеностите на езиковата система и спецификата на конкретната реализация на универсалните когнитивни модели в съответната езикова и културна общност.

Очевидно, типовете асиметрия в различните езици са различни, тъй като начините за описване на една и съща ситуация не са изоморфни. Това създава извънредно големи трудности в практиката и теорията на превода, тъй като интерференцията между модели от различни езици действа почти неудържимо. Ето защо проучването на различните типове асиметрия и на действието на принципа на икономия в дадена двойка езици е изключително важно за теорията и практиката на превода. Такива проучвания могат да дадат интересни резултати и за теорията на езика изобщо, тъй като в превода се разкрива най-добре разнообразието от асиметрии в различните езици и връзката им със специфичната реализация на универсалните когнитивни модели в отделните езикови и културни общности.

Доколко разработеният подход прави скромна заявка за някои оригинални търсения навярно може да се проследи в три посоки. Най-напред, това е, доколкото ми е известно, първо емпирично проучване с относително голям корпус, съсредоточено изцяло върху лексикалния компонент, при цялата условност на традиционната делитба на лингвистичния анализ на три равнища. В повечето основополагащи трудове по темата главният фокус е върху граматиката, въпреки че неизбежно се засягат и явления от лексикограматичен порядък – например Алексиева (1982, 1986а, 1986б, 2010 и Клауди 1998, 2009, 2012), автори, на които представеният тук проект дължи изключително много.

Друга отличителна черта е, че изследването е сред малкото на брой, в които се сменя посоката на превод и съответно на анализ като по този начин се представят относително големи масиви от данни. Изключение правят споменатите вече разработки върху следните двойки езици: български-английски (Алексиева 1982; 1986а и 1986б), български-руски (Васева 1986), френски-английски (Сегино 1988), унгарски-руски (Клауди 1993; Клауди и Кароли 2005); български-руски-шведски (Енглунд-Димитрова 1994); норвежки-английски (Оверас 1998); португалски-английски (Франкенберг-Гарсия 2004).

На трето място се нарежда обстоятелството, доста изненадващо впрочем, че при библиография от над 80 публикации по темата, с които успях да се запозная, единици

са разработките, в които се прави системен опит да се запази балансът при изследването на експликацията и импликацията. Импликацията присъства равнопоставено в проучвателната дейност на Алексиева (цит. по-горе), Клауди и Кароли (2005), Каменцка (2007, 2008).

Графика 1:

ЕКСЦЕРПИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ:

А. Пилотен корпус

- Богомил Райнов. Между шест и седем. Разкази и повести. София, 1978. Rush Hour, tr. by T. Atanassova, N. Gelyazkova, Sofia, 1967. **(БР/ТА, НЖ)**
- Валери Петров. Меко казано. София, 1980. Putting it Mildly, tr. by G. Pavlov, V. Izmirliiev, Sofia, 1986. **(ВП/ГП, ВИ)**
- Николай Хайтов. Дервишово семе. Диви разкази. Пловдив, 1970. The Seed of the Dervishovs, tr. by M. Holman. Obzor 3/1976. **(НХ/МХ)**

Б. Основен корпус

І. Английски романи и техните български преводи (500 страници):

1. АМ/ИВ — Iris Murdoch. *The Italian Girl*, Penguin Books, 1968; Айрис Мърдок. „Италианското момиче”, преводач Иглика Василева, РИВА, 2007, 3–112
2. АХ/ЛК — Arthur Hailey. *Airport*, Pan Books, 1978; Артър Хейли. „Летище”, преводач Людмила Колечкова, Издателство „Георги Бакалов”, Варна, 1980, 5–109
3. ИУ/АМ — Evelyn Waugh. *Man at Arms*, Penguin Books: Harmondsworth, Middlesex, England, 1964. Ивлин Уо. „Във всеоръжие”, преводач Аглика Маркова, Издателство „Христо Г. Данов”, Пловдив, 1989, 5–106
4. УГ/ДИ — William Golding. *Lord of the Flies*, Penguin Books, 1974; Уилям Голдинг. „Повелителят на мухите”, преводач Димитри Иванов. Издателство „Народна култура”, С, 1979, 3–110
5. УС/КД — William Styron. *The Confessions of Nat Turner*. Panther Books, 1970. Уилям Стайрън. „Самопризнанията на Нат Търнър”, преводач Кръстан Дянков, Издателство „Христо Г. Данов”, Пловдив, 1972, 7–110

II. Български романи и разкази и техните английски преводи (500 страници):

1. ВБ/ЕМ — Виктор Барух „Отречени от закона”, Издателски център „Иван Вазов”, София, 1963, 5–105; Victor Barouh. *Beyond the Law*. Foreign Languages Press, Sofia. Translated by Elena Mladenova, edited by Marguerite Alexieva. 7–104
2. ДТ/МА — Димитър Талев „Железният светилник”, Издателство „Народна култура”, София, 1968. стр. 7–109. Dimiter Talev. *The Iron Candlestick*. Foreign Languages Press, Sofia. Translated by Marguerite Alexieva, edited by Mercia Macdermott. 7–115
3. ИП/АД; ИП/ГП — Ивайло Петров „Преди да се родя” и разкази; Ivailo Petrov. *Before I Was Born and Other Stories*. Sofia Press. Translated by Andrei Danchev, Grigor Pavlov. 13–86; 94–119
4. НХ/МХ — Николай Хайтов. „Диви разкази”, София, 1974. Nikolai Haitov. *Wild Tales*, translated by Michael Holman, London: Peter Owen, 1979, 5–108
5. СД/МР — Стефан Дичев „Рали”, ДИ „Медицина и физкултура”, 1960, 5–160. Stephan Dichev. *Rali*, translated by Margaret Roberts, Stockpole Books: Harrisberg, Pennsylvania, 1968, 11–134

C. Контролен корпус

I. Английски романи и разкази и техните български преводи (1000 думи):

1. АК/ЖБ — Agatha Christie. *The Pale Horse*. Collins, 1961. Агата Кристи. „Сивия кон”, преводач Жени Божилова. Издателска къща „Български писател”, С., 1992
2. ДГ/ЗД — John Grisham. *A Painted House*. Dell Publishing. 2001. Джон Гришам. „Бялата къща”, преводач Зорница Димова, Издателство „Обсидиан”, С., 2001; <http://chitanka.info/text/3062>
3. ДС/ТВ — J. D. Salinger. “For Esmé – with Love and Squalor”. In *Nine Stories*, Penguin books, 1981; <http://www.dibache.com/text.asp?cat=51&id=173>; Дж. Д. Селинджър. „На Есме – с любов и омерзение”. В „Девет разказа. Семейство Глас”, преводач Тодор Вълчев. Издателство „Христо Г. Данов”, Пловдив, 1985; <http://chitanka.info/text/9014-na-esme-s-obich-i-omerzen>
4. ДЪ/КД — John Updike. *The Centaur*. Fawcett Crest, 1963. Джон Ъпдайк. „Кентавърът”, преводач Кръстан Дянков, Издателство „Народна култура”, С., 1981
5. МК/ПЧ — Mark Crick. Lamb with Dill Sauce à la Raymond Chandler; Mushroom Risotto à la John Steinbeck. In *Kafka's Soup: A Complete History of World Literature in 14 Recipes*. Harcourt, 2006, 7–10; 44–47. Марк Крик. „Агнешко в сос от копър ала Реймънд Чандлър”; „Ризото с гъби ала Джон Стайнбек”. В „Супата на Кафка: История на литературата в 14 рецепти”, преводач Павлина Чоухаджиева, ИК „Колибри”, 2006
6. ПХ/ВП — Patricia Highsmith. Cries of Love. In *Eleven*, Penguin Books, 1972; Патриша Хайсмит. „Повик за обич”. В „Героинята”, преводач Весела Прошкова, ИК „РАТА”, С., 1997
7. ПУ/ЖГ — P. G. Wodehouse. Jeeves and the Unbidden Guest. In *My Man Jeeves*. <http://www.literaturecollection.com/a/wodehouse/jeeves/2/>; П. Г. Удхаус. „Джийвс и неканеният гост”. В „Стрихнин в супата”, преводач Жечка Георгиева. ИК „Колибри”, С., 1997; <http://chitanka.info/text/4538-dzhijvs-i-nekanenijat-gost>
8. РД/ПМ — Roald Dahl. Lamb to the Slaughter. In *Tales of the Unexpected*, Peering Books, 1991, 427–434; <http://www.classicshorts.com/stories/lamb.html>; Роалд Дал. „Смъртоносният агнешки бут”. В „Разкази с неочакван край”, преводач Правда Митева. ИК „Унискорп”, 2003; <http://chitanka.info/text/14669-smyrtonosnijat-agneshki-but>
9. РР/ЗС — Ruth Rendell. A Bad Heart. In *The Fallen Curtain and Other Stories*, Arrow Books, 1980; Рут Рендъл. „Слабо сърце”. В „Потайният дом на смъртта”, преводач Здравка Славянова, „Народна култура”, С., 1990
10. СФ/КТ — F. Scott. Fitzgerald. The Diamond as Big as the Ritz, In *Selected Short Stories*. Progress Publishers, Moscow, 1979, 31-71. <http://xroads.virginia.edu/~hyper/fitzgerald/jazz/diamond/diamond2.htm>; Ф. Скот Фицджералд. „Диамантът, голям колкото „Риц”. В Избрани творби в три тома, том II, преводач Красимира Тодорова, „Народна култура”, С., 1986; <http://chitanka.info/text/10015-diamantyt-goljam-kolkoto-rits#toc>

II. Български романи и разкази и техните английски преводи (1000 думи):

1. БР/ТА, НЖ — Богомил Райнов. „Между шест и седем”. В „Разкази и повести”, София, 1978; Bogomil Rainov, *Rush Hour*. Translated by T. Atanassova, N. Gelyaskova, Sofia, 1967
2. ВП/ПП, ВИ — Валери Петров. „Меко Казано” С., 1980; Valeri Petrov. *Putting It Mildly*. Translated by Grigov Pavlov, Veselin Izmirliiev, Sofia, 1986
3. ГЕ/АА — Георги Етимов. „На плажа”. В „Шахматни разкази”, Издателство „Изток-Запад”, 2004, 3–15; Georgi Etimov. *On the Beach*. Translated by Andrey Andreev, http://old.vagabond.bg/?page=live&sub=23&open_news=396
4. ЙР/БА — Йордан Радичков. „Дъждовен влак”. В "Нежната спирала", С., 1983 <http://liternet.bg/publish5/jradichkov/nezhnata/dyzhdoven.htm> ; Yordan Radichkov. *The Rain-soaked Train*. In *Obzor*, 1982/60, 26-33. Translated by Bistra Alexieva
5. ЛГ/ТА — Лада Галина Lada Galina. *Stone Eyes*. Translated by Theodora Atanassova. In *Obzor*, 1979/49, 22–25
6. БД/ПП — Блага Димитрова. „Пътуване към себе си”, София, 1965. *Journey to Oneself*, translated by Radost Pridham. London, 1969.
7. СМ/КН — Светослав Минков. „Дамата с рентгеновите очи”, 1982; <http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=5&WorkID=21&Level=1>; Svetoslav Minkov. *The Lady with the X-ray Eyes*, s, translated by Krassimira Noneva. Foreign Languages Press Sofia, 1965
8. ЙЙ/КБ — Йордан Йовков. „Албена”. Във „Вечери в Антимовския хан. Събрани съчинения в шест тома. Том втори”, Издателство „Български писател”, София, 1976; translated by Christopher Buxton. <http://christopherbuxton.com/index.php/writing/translations/yordan-yovkov/>
9. ЗК/ЗК — Захари Карабашлиев. „18% сиво”. http://liternet.bg/publish23/z_karabashliev/18.htm; 18% Gray, translated by Zachary Karabashliev; edited by Maya Sloan, http://www.contemporarybulgarianwriters.com/downloads/excerpts/zacharykarabashliev_18percentgray.pdf
10. ЕА/ЖГ — Емил Андреев. „Стъклената река”, Издателство „Фабер”, 2005; *The Glass River*, translated by Zhivka Ganeva; <http://www.contemporarybulgarianwriters.com/wp-content/uploads/2011/06/The-Glass-River-from-chapter-8.pdf>

БИБЛИОГРАФИЯ

- Алексиева 1982.** В. Alexieva. *Implication and Explicitation in English and Bulgarian. A Case Study of the Ways of Rendering Auditory Perception*, Sofia, 1982
- Алексиева 1986.** Б. Алексиева. *Имплицитност и експлицитност в превода. Езикови проблеми на превода „английски & български”*, Данчев (съст.). София, 1986
- Алексиева 2010.** В. Alexieva. *Intercultural Asymmetry: Implication and Explicitation in English and Bulgarian*. Университетско издателство „Св. Кл. Орхидски”, 2010
- Бархударов 1975.** Л. Бархударов. *Язык и перевод*. Москва, 1975
- Болинджър 1968:** D. Bolinger. *Aspects of Language*. New York, 1968
- Босилков и Грънчаров 1986:** Л. Босилков, Хр. Грънчаров. *За превода на умалителни имена от български на английски език. Езикови проблеми на превода "английски & български"*, Данчев (съст.) София, 1986
- Бояджиев 1986:** Т. Бояджиев. *Българска лексикология*. София, 1986
- Галперин 1971:** I. Galperin. *Stylistics*. Moscow, 1971
- Данчев 1986:** А. Данчев. *Разговорният език в три английски превода на разказа „Пътеки” от Н. Хайтов. Езикови проблеми на превода „английски & български”*, Данчев (съст.) София, 1986
- Данчев 1991:** А. Danchev. *Language Change Typology and Some Aspects of the SVO Development in English*. *Historical English Syntax*, Kastovsky (ed.), Berlin. New York, 1991.
- Данчев 1992.** Andrei Danchev. *The Evidence for Analytic and Synthetic Development in English*. In *History of Englishes. New Methods and Interpretations in Historical Linguistics*. M. Rissanen et al (eds). Mouton de Gruyter, 1992, 25–41
- Данчев 2001.** А. Данчев. *Съпоставително езикознание: теория и методология*. Университетско издателство „Св. Кл. Орхидски”, 2001
- Канцелсон 1972:** С. Канцельсон. *Типология языка и речевое мышление*. Ленинград, 1972

- Катфорд 1965:** J. C. Catford. *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford University Press, 1965
- Кац и Постал 1964:** J. Katz. P. Postal. *An Integrated Theory of Linguistic Descriptions*. 1964
- Клауди 2008.** K. Klaudy. *Explicitation*. In Mona Baker, Gabriela Saldanha (eds): *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge, 80–85
- Клауди 2012.** K. Klaudy. *Linguistic and Cultural Asymmetry in Translation from and into Minor Languages*. In *Domestication and Foreignization in Translation Studies*. (eds) Hannu Kemppanen, Marja Jänis and Alexandra Belikova. Berlin: Frank & Timme Verlag, 2012, 33–48
- Куърк и др. 1985 [1972].** Quirk R. et al. Quirk, R., S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London. 1985
- Людсканов 1980:** А. Людсканов. *Преждат човекът и машината*. София, 1980
- Марева 1992.** А. Марева. Някои теоретични аспекти на лексикалния аналитизъм и синтетизъм, сп. „Чуждоезиково обучение”, 1992/ 2, 2–7
- Марева 2009.** А. Марева. Експликацията в дискурса на преводознанието: интерпретации, модели и методи на изследване, В сп. „Чуждоезиково обучение”, 2009/3, 3–15
- Молхова 1966.** J. Molhova. *A New Substantival Suffix -s in Contemporary English*. *Годишник на СУ*, том X, 1966
- Мухин 1986.** А. Мухин. *Взаимодействие лексических и синтаксических единиц*. Лингвистические исследования. Академия наук СССР, Москва, 1986
- Найда 1969.** E. Nida. *Science of Translation. Language*. 1969, Vol. 45, № 3, 483–498
- Старикова 1974.** Е. Старикова. *Имплицитная предикативност в современном английском языке*. Киев, 1974
- Флорин 1986.** С. Флорин. *Реалиите в превода от и на английски език. Езикови проблеми на превода „английски & български”*, Данчев (съст.) София, 1986